

УДК 327.8

ОСНОВНІ ВІДМІННОСТІ МІЖ ПОНЯТТЯМИ МІЖНАРОДНОГО ТА СВІТОВОГО ПОРЯДКУ В РАМКАХ ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Набі І. М. А.

Аспірант кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби факультету міжнародних відносин Львівського Національного Університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент Мацяк М. М.

Анотація. *В статті розглянуто основні концептуальні відмінності між понятійними категоріями міжнародного та світового порядку в теорії міжнародних відносин. Поняття «міжнародний порядок» та «світовий порядок» достатньо часто вживаються не лише в рамках наукових досліджень міжнародних відносин, а й у практичній політичній і дипломатичній діяльності та публіцистиці.*

В статті аналізуються особливості понять міжнародного та світового порядку та основні аспекти їх дослідження в теорії міжнародних відносин. Найширше ці терміни використовуються для характеристики загальної політичної ситуації у світі, що властиво для лексики політичних лідерів держав, військових, дипломатів, журналістів. Користуючись, цими поняттями, представники широкого кола громадськості постійно вкладають в них інший, переважно власний, зміст, спотворюючи тим самим, їхню сутність.

Однак, не лише політичні діячі не надають особливого значення відмінностям між міжнародним та світовим порядком. В теорії міжнародних відносин також не існує однозначного консенсусу щодо виділення їх як окремих елементів дослідження.

Ключові слова: *міжнародний порядок, світовий порядок, міжнародна система, загальнолюдське суспільне благо, міжнародне співтовариство, правила та принципи порядку.*

Постановка проблеми. У багатьох сучасних та класичних наукових працях з актуальних проблем міжнародних відносин поняття «міжнародного порядку» часто використовують поряд із подібним йому – «світовим порядком», що з категорійно-понятійної точки зору видається не зовсім коректним. Власне, саме поняття «міжнародний порядок» вперше на офіційному рівні було вжите американським президентом Дж. Бушем-старшим. В його розумінні це було синонімічне згуртування міжнародного співтовариства на основі певних загальних принципів взаємовідносин, яких дотримується більшість держав світу.

Дискусійна до сих пір теза про нетотожність «міжнародного» та «світового» порядку викликає численні спори в рамках національних шкіл теорії міжнародних відносин. В теорії міжнародних відносин існує думка про неприпустимість ототожнювання міжнародного (англ. – international) та світового (англ. – world) порядку. Така позиція обґрунтована історично, логічно коректна і, загалом, прийнята багатьма дослідниками міжнародних відносин.

Мета статті – аналіз наукових досліджень в теорії міжнародних відносин, присвячених поняттям міжнародного та світового порядку, а також концептуальних відмінностей між ними.

Основні результати дослідження. Більшість теоретиків-дослідників міжнародних відносин, користуються терміном «міжнародний порядок», розуміючи під ним порядок, що охоплює всю міжнародну систему і визначає в більшій чи меншій мірі зовнішньополітичну поведінку всіх суб'єктів світової політики [6, с. 352]. У цьому ж сенсі, використовується поняття світовий порядок. Але й ті хто користуються терміном «світовий порядок», найчастіше мають на увазі саме «міжнародний порядок». І це можна логічно пояснити зростаючим рівнем взаємозв'язку і взаємозалежності держав і регіонів, що змушує дослідників якщо і не брати розглянуті ними політичні явища в глобальному масштабі, то проектувати їх на глобальний фон [2, с. 87].

«Поняття «міжнародний порядок», зміст якого традиційно пов'язаний з міждержавними відносинами, необхідно відрізнити від світового порядку», зауважує П. О. Циганков. Він підкреслює, що «міжнародний порядок цілком може існувати без наявності світового порядку... Світовий порядок неможливий без створення ефективних процедур міждержавного співробітництва, які передбачають особливий міжнародний порядок, що відповідає загальним основним цілям і цінностям усього людства» [7, с. 473].

Автор характеризує «міжнародний порядок» – в інституціональному значенні, як «такий механізм міжнародних (насамперед міждержавних) відносин, який покликаний забезпечити основні потреби держав та інших інститутів, створювати і підтримувати умови їх існування, безпеки і розвитку» [7, с. 472]. П. О. Циганков на жаль не дає визначення «світового порядку». Проте, він відзначає, що, з його точки зору, «в юридичному плані, мова йде про відмінність між правами держав (взаємній повазі суверенітету) і правами людини. Різниця між розглянутими поняттями полягає також і в тому, що якщо міжнародний порядок як більш-менш оптимальний лад міжнародних відносин, існував практично на всіх етапах історії, то про світовий порядок цього сказати не можна» [7, с. 473].

Визнає відмінність «міжнародного порядку» і «світового порядку» відомий американський теоретик-міжнародник Стенлі Хоффман, автор книги «Першість світового порядку», що була опублікована в 1980 році [12, р. 24]. Розрізняє ці поняття і відомий представник нового покоління американських теоретиків-міжнародників Джон Айкенберрі [11, р. 22], інші відомі дослідники в теорії міжнародних відносин. А належить ця ідея, згадуваному вище, британському теоретику-міжнароднику – Хедлі Буллу, що обґрунтував її у своїй праці «Анархічне суспільство».

«Під міжнародним порядком я розумію зразок діяльності (pattern of activity), яка спрямована на підтримання елементарних або первинних цілей суспільства держав (society of states), або міжнародного суспільства» [8, р. 8]. При цьому, Х. Булл пояснює, що «суспільство держав» складається тоді, коли група держав усвідомлює деяку спільність інтересів і цінностей і відчуває себе пов'язаною «загальною системою правил, що регулюють їх відносини одне з одним і бере участь в роботі загальних інститутів» [8, р. 13]. «Міжнародне співтовариство в цьому сенсі передбачає існування міжнародної системи. Але сама міжнародна система може існувати, не будучи при цьому міжнародним суспільством» [8, р. 14]. Інакше кажучи, держави можуть, як це часто буває, підтримувати контакти одна з одною, але, не усвідомлюючи спільних інтересів і цінностей, які б тісно прив'язували їх одне до одного, не відчуваючи себе єдиним цілим і не бути готовими співпрацювати в роботі загальних політичних інститутів.

Однак, суспільство держав, переконаний Булл, може піднятися у своїй міжнародній діяльності до такого рівня, коли їх співпраця виявиться ще більш тіснішою, а метою останньої стане «всезагальне благо». Це буде вже не міжнародний, а світовий порядок.

«Під світовим порядком», – пояснює Х. Булл, – «я розумію ті зразки людської діяльності, які спрямовані на підтримання елементарних або первинних цілей соціального життя людства» [8, р. 20].

Світовий порядок, за Х. Буллом, «ширший за розумінням», «фундаментальніший» і «споконвічніший» за міжнародний порядок. Більше того, він володіє по відношенню до нього «моральним авторитетом». Ширший тому, що регулює відносини не тільки на міждержавному, а й на інших рівнях. А «фундаментальніший» і «споконвічніший» тому, що «кінцевими елементами» «великого суспільства всього людства» виступають «не держави (або нації, племена, імперії, класи чи партії), а індивідуальні людські істоти, які постійні й незнищенні на відміну від утворених ними різного роду угруповань» [8, р. 21].

Що стосується морального аспекту, то пріоритет світового порядку по відношенню до порядку міжнародного визначається тією обставиною, що саме світовий порядок веде до впорядкування людських відносин не між кількома державами, а в «людському суспільстві в цілому» [13, р. 47].

Варто зауважити, що стаття «Міжнародний порядок» в Словнику світової політики, за редакцією Дж. Еванса, характеризує «світовий порядок» практично за Х. Буллом (без посилання на нього): «Міжнародний порядок (порядок між державами) повинен відкривати шлях світовому порядку (порядку між індивідами або позадержавними угрупованнями людей)» [10, р. 191].

Булл, однак, визнає, що світовий порядок – породження 20 століття. До другої половини 19 століття не існувало політичної системи, що охоплювала б увесь світ в цілому, і говорити про «світовий порядок» по відношенню до цього періоду можна лише, маючи на увазі «суму різних політичних систем, які привносили порядок в різні частини світу» [8, р. 20]. З появою, на початку минулого століття, першої глобальної політичної системи держав, з'являється можливість говорити про ймовірність світового порядку, тобто про певну впорядкованість політичного життя людства [9, р. 59].

У визначенні «порядку в світовій політиці», будь то порядок міжнародний чи світовий, Х. Булл дотримується популярного в другій половині минулого століття біхевіористського підходу, коли той чи інший політичний феномен досліджується через призму людської поведінки. Проте, очевидно й інше: цей підхід, який претендує на сувору науковість, Х. Булл поєднує з політичним гуманізмом та ідеалізмом. Проголосивши в самому початку своєї праці принцип аксіологічної нейтральності поняття міжнародного порядку, він фактично відступає від нього, ототожнюючи його з гуманістичним порядком [2, с. 98].

Треба зауважити, що більшість західних дослідників трактують міжнародний порядок не як ціннісно нейтральний стан міжнародних відносин, а як систему (структуру), що володіє позитивними характеристиками, як суспільне благо. Дж. Най-молодший пише: «Міжнародний порядок (що ототожнюється ним зі світовим порядком) в значній мірі є суспільним благом (а public good) – це щось таке, що кожен може «споживати», не позбавляючи подібної можливості інших» [13, р. 191].

Цінність концепції Булла полягає насамперед у тому, що її автор одним з перших зафіксував тенденцію до глобалізації міжнародного порядку, при чому не тільки в плані його просторового розширення, але і в змістовому плані, коли держави опиняються вимушеними поступитися своїм національним егоїзмом і будувати як двосторонні, багатосторонні та колективні відносини з урахуванням інтересів інших країн [5, с. 34].

Дж. Айкенберрі, оцінюючи типологію порядку Х. Булла, зауважує, що «це розмежування (між світовим і міжнародним порядком) корисне в тому плані, що воно фіксує положення різних сфер порядку і проливає світло, як на глибинні структури міжнародного

співтовариства, так і на еволюціонуючі інститути та практики, які складають у відносинах між державами. Така типологія, однак, менш корисна в плані забезпечення концептуальними інструментами, за допомогою яких можна було б дослідити історичні транзити, які трансформують правила та інститути порядку» [11, р. 23].

Цікавий аналіз підходу Булла до проблеми порядку пропонує А. Д. Богатуров. Останні два-три десятиліття людство істотно прогресувало в напрямку формування суспільства держав, а відповідно, і такого міжнародного порядку, який можна було б за певних умов назвати «всесвітнім»:

По-перше, в орбіту світової політики виявилися втягнутими країни, які не так давно якщо й не існували поза світовою політикою, то були мало залучені до неї.

По друге, ця залученість виявляється все більш багатосторонньою, і проблеми гуманітарного плану, які стосуються не тільки етносів, але нерідко і окремих громадян, стають предметом міжнародного інтересу.

По третє, зростає міжнародна роль у світовій політиці міждержавних та неурядових організацій. І якщо говорити про формування всесвітнього громадянського суспільства поки ще явно передчасно, то тенденція до становлення такого, або подібного йому суспільства все таки існує [3, с. 340].

Сьогодні перед теоретиками-міжнародниками постає питання, як сьогодні можна інтерпретувати міжнародний порядок і розвинути наведену вище формулу Булла в сучасному її розумінні?

1. Варто було б констатувати, що під міжнародним політичним порядком розуміється структура системи корелятивних зв'язків між суб'єктами світового політичного процесу, до числа яких належать окремі держави (поки що головні актори), міждержавні та недержавні (неурядові) організації, а також окремі фізичні та юридичні особи, в тому числі ті, які не мають статусу організації, але здатні в силу фінансових, політичних, інформаційних, ідеологічних можливостей надавати відчутний вплив на світовий політичний процес [1, с. 54].

2. Варто уточнити, що мова йде про зв'язки глобальні, більш-менш добре структуровані і стабільні, але разом з тим досить динамічні, а головне такі, що відповідають певному поведінково-інституційному зразку (паттерну) [2, с. 99].

3. Характеризуючи сучасне розуміння міжнародного політичного порядку, необхідно відзначити його спрямованість на забезпечення функціонування та розвиток міжнародної політичної системи відповідно до домінуючих в світі (на даному історичному етапі) цілей і цінностей [14, р. 108].

Ще один важливий момент стосується того, що можна було б назвати «легітимністю» міжнародного порядку. Він виявиться життєздатним лише за умови, що буде або добровільно прийнятий якщо не всіма, то, принаймні, більшості міжнародних акторів, або нав'язаний світовій спільноті тими акторами, які на даному етапі диктують свої правила світу [4, с. 106]. Що ж до форм прояву міжнародного порядку, то тут зазвичай називають принципи – і ті, які отримують юридичне оформлення, перетворюючись на норми міжнародного права (публічні) і ті, які такого оформлення не мають, але виявляються досить стійкими, виступаючи у формі звичаїв, міжнародних кулуарних домовленостей, таємної дипломатії і т. д. (латентні) [6, с. 360].

Висновки. Підводячи короткий підсумок аналізу уявлень теоретиків-міжнародників про явища міжнародного та світового порядку, можна сказати, що якогось єдиного або домінуючого значення поняття міжнародного та світового порядку сьогодні не існує.

Однак, можна підсумувати, що міжнародний порядок – це стан міжнародної системи, що визначається її структурою в певний історичний період, проявляється у підпорядко-

ваності відносин між її елементами (державами та іншими суб'єктами міжнародних відносин) публічним та латентним принципам, нормам і правилам, що робить їх (відносини) організованішими і передбачуванішими.

Світовий порядок – це спосіб (модель) інтерсупільної людської діяльності, яка спрямована на підтримання елементарних та першочергових цілей соціального життя людства. Тут варто підкреслити, що ймовірний світовий порядок, тобто загальну впорядкованість політичного життя, людству ще прийдеється побудувати у майбутньому, за повного консенсусу всіх учасників міжнародних відносин.

Список використаної літератури

1. Арон Р. Мир і війна між націями / Р. Арон. – К. : Юніверс, 2000. – 686 с.
2. Баталов Э. Я. Мировое развитие и мировой порядок (анализ современных американских концепций) / Э. Я. Баталов. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2005. – 376 с.
3. Богатуров А. Д. Великие державы на Тихом океане. История и теория международных отношений в Восточной Азии после второй мировой войны (1945-1995) / А. Д. Богатуров. – М. : Конверт – МОНФ, 1997. – 353 с.
4. Громько А. А. Мировой порядок или беспорядок / А. А. Громько. – М. : Институт Африки (РАН), 2005. – 236 с.
5. Кеннеди П. Вступая в двадцать первый век / П. Кеннеди. – М. : Издательство «Весь Мир», 1997. – 302 с.
6. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин: підручник / М. З. Мальський, М. М. Мацях. – К. : Знання, 2011. – 406 с.
7. Цыганков П. А. Теория международных отношений: Учебное пособие / П. А. Цыганков. – М. : Гардарики, 2004. – 590 с.
8. Bull H. The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics / H. Bull. – L. : Macmillan, 1977. – 329 p.
9. Cox R. W. Production, Power and World Order: Social Forces in the making of History / W. R. Cox. – N. Y. : Columbia University Press, 1987. – 380 p.
10. Evans G. The Dictionary of World Politics. International order / G. Evans, J. Newnham. – N. Y. : Simon & Schuster, 1990. – 704 p.
11. Ikenberry J. After Victory. Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars / J. Ikenberry. – Princ. : Princeton University Press, 2001. – 320 p.
12. Hoffman S. Primacy of World Order: American Foreign Policy since the Cold War / S. Hoffman. – N. Y. : McGraw-Hill, 1980. – 352 p.
13. Nye J. Soft Power: the Means to Success in World Politics / J. Nye Jr. – N. Y. : PublicAffairs, 2005. – 191 p.
14. Rosenau J. N. Turbulence in World Politics: A theory of Change and Continuity / J. N. Rosenau. – Princ. : Princeton University Press, 1990. – 504 p.

THE MAIN DISTINCTIONS BETWEEN THE CONCEPTS OF INTERNATIONAL AND WORLD ORDER WITHIN THE THEORY OF INTERNATIONAL RELATIONS

Nabi I. M. A.

PhD student at the Faculty of International Relations of the Ivan Franko National University of Lviv.
Supervisor: PhD in Geography, lecturer Matsyakh M. M.

Abstract. *The article reviews the main conceptual differences between the categories of international and world order within the theory of international relations. The terms «interna-*

tional order» and «world order» quite often used not only within the scientific researchments of international relations, but also at the political practice, diplomatic activity and journalism.

The article analyzes the specific features of the international and world order and the basic aspects of their research within the theory of international relations. The most widely these terms are used to characterize the overall political situation in the world, what is typical for the political leader's lexicon, military, diplomats and journalists.

Using these concepts, representatives of wide range of citizens constantly give them different, mostly, own content, distorting thus their essence. However, not only politicians do not pay special attention to the differences between international and world order. In the theory of international relations also does not exist a definite consensus on their conscious allocation as specific elements of study.

Key words: *international order, world order, international system, universal public good, the international community, the rules and principles of order.*

Referances

1. Aron R. Myr i vyina mizh nacyamy / R. Aron – K. : Univers, 2000. – 686 p.
2. Batalov E. Mirovoe razvitiye i mirovoy poraydok (analiz sovremennykh amerikanskih koncepciy) / E. Y. Batalov. – M. : «Rossiyskaya politicheskaya enciklopediya» (ROSSPEN), 2005. – 376 p.
3. Bogaturov A. D. Velikie derzhavy na Tyhom okeane. Istoria I teoria mezhdunarodnyh otnosheniy v Vostochnoy Aziyi posle vtoroy mirovoy voyny (1945-1995) / A. D. Bogaturov – M. : Konvert – MONE, 1997. – 352 p.
4. Hromyko A. A. Mirovoy poraydok ili bezporaydok / A. A. Hromyko. – M. : Institut Afriki (RAN), 2005. – 236 c.
5. Kennedy P. Vstupaya v 21 / P. Kennedy – M. : Vesj Mir, 1997. – 480 p.
6. Malsky M. Z. Teoriya mizhnarodnyh vidnosyn: pidruchnik / M. Z. Malsky, M. M. Mazyakh – K. : Znannya, 2011. – 406 p.
7. Tsygankov P. A. Teoriya mezhdunarodnyh otnosheniy: Uchebnoe posobie / P. A. Tsygankov – M. : Gardaryky, 2004. – 590 p.
8. Bull H. The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics / H. Bull. – L. : Macmillan, 1977.
9. Cox R. W. Production, Power and World Order: Social Forces in the making of History / W. R. Cox. – N. Y. : Columbia University Press, 1987. – 380 p.
10. Evans G. The Dictionary of World Politics. International order / G. Evans, J. Newnham. – N. Y. : Simon & Schuster, 1990.
11. Ikenberry J. After Victory. Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars / J. Ikenberry. – Princ. : Princeton University Press, 2001.
12. Hoffman S. Primacy of World Order: American Foreign Policy since the Cold War / S. Hoffman. – N. Y. : McGraw-Hill, 1980. – 352 p.
13. Nye J. Soft Power: the Means to Success in World Politics / J. Nye Jr. – N. Y. : PublicAffairs, 2005. – 191 p.
14. Rosenau J. N. Turbulence in World Politics: A theory of Change and Continuity / J. N. Rosenau. – Princ. : Princeton University Press, 1990. – 504 p.

ОСНОВНЫЕ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ПОНЯТИЯМИ МЕЖДУНАРОДНОГО И МИРОВОГО ПОРЯДКА В РАМКАХ ТЕОРИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Наби И. М. А.

Аспирант кафедры международных отношений и дипломатической службы факультета международных отношений Львовского национального университета имени Ивана Франко.

Научный руководитель: кандидат географических наук, доцент Мацяк М. Н.

Аннотация. *В статье рассмотрены основные концептуальные различия между понятийными категориями международного и мирового порядка в теории международных отношений. Понятие «международный порядок» и «мировой порядок» достаточно часто употребляются не только в рамках научных исследований международных отно-*

шений, но и в практической, а именно политической и дипломатической деятельности и публицистике.

В статье анализируются особенности понятий международного и мирового порядка и основные аспекты их исследования в теории международных отношений. Наиболее широко эти термины используются для характеристики общей политической ситуации в мире, что свойственно лексике политических лидеров государств, военных, дипломатов, журналистов. Пользуясь этими понятиями, представители широкого круга общественности постоянно вкладывают в них другой, преимущественно, собственное содержание, искажая тем самым, их сущность.

Однако, не только политические деятели не придают особого значения различиям между международным и мировым порядком. В теории международных отношений также не существует однозначного консенсуса относительно выделения их как отдельных элементов исследования.

Ключевые слова: *международный порядок, мировой порядок, международная система, общечеловеческое общественное благо, международное сообщество, правила и принципы порядка.*